

nedostatok špecifického výskumného materiálu, aspoň pokiaľ mne je známe. Čítatelia, ktorých nezaujímajú detaily našej práce s dotazníkom, možno preletia tieto úvodné kapitoly a sústredia sa na ďalšie, ktoré obsahujú širšie závery.

*„Čiernobieli“ ľudia a ľudia
„šedých odtieňov“: hranice v mysli
ako rozmer osobnosti*

Koncepcia hraníc v mysli: pevné a tenké hranice

ZÁKLADNÁ MYŠLIENKA je úplne jasná. Nezáleží na tom, akým spôsobom uvažujeme o obsahu nášho myslenia – či rozmyšľame v podobe bežných myšlienok, pocitov, spomienok; v kognitívno-psychologickej terminológii na úrovni percepčných, sémantických či pamäťových procesov (alebo „modulov“); alebo v psychoanalytickej terminológii na úrovniach, ako sú ego, id, superego, obranný mechanizmus atď. – Hovoríme sa tu o častiach, oblastiach alebo procesoch, ktoré sa v istom zmysle dajú pokladať za vzájomne oddelené, no sú pritom prepojené. Hranice medzi nimi nie sú absolútne. Tieto hranice môžu byť na jednej strane relatívne pevné, no na druhej strane relatívne tenké a priepustné.

Podľa mnohých psychológov existuje množstvo rozličných aspektov hraníc, ako sú percepčné hranice, hranice týkajúce sa myslenia a pocitov, hranice medzi rôznymi úrovňami vedomia, hranice medzi snívaním počas spánku a bdením, hranice spojené s pamäťou, telesné hranice, interpersonálne hranice, hranice súvisiace so sexuálnou identitou a inými formami identity, hranice v rámci skupín, či hranice v názoroch a úsudku (viď tabuľku 1). O všetkých týchto hraniciach sa už veľmi detailne písalo (Hartmann 1991).

Tabuľka 1. Typy hraníc

Percepčné hranice

- Medzi senzoričkými vstupmi
- Senzoričský fokus („šírka pásma“)
- Entity okolo perцепčných vnemov

Hranice súvisiace s myslením a cítením

- Medzi dvoma myšlienkami alebo dvoma pocitmi
- Medzi myšlienkou a pocitom
- Okolo myšlienok a pocitov (voľné asociácie)

Hranice medzi stavmi vedomia

Hranice medzi snívaním počas spánku a bdením

- Medzi spánkom a bdením
- Medzi snívaním a bdením
- Vo sne a okolo sna
- Denné snívanie

Hranice spojené s hrou

Hranice spojené s pamäťou

- Rané spomienky
- Nedávne spomienky a organizácia pamäti
- Osobná minulosť

Plány do budúcnosti

Hranice okolo vlastnej osoby (telesné hranice)

- Bariéry proti stimulom
- Pokožka ako hranica
- Držanie tela a svalstvo ako hranice
- Osobný priestor

Interpersonálne hranice

Hranice medzi vedomím a nevedomím, medzi id, ego a superego

Obranné mechanizmy ako hranice

Hranice súvisiace s identitou

- Sexuálna identita
- Veková identita: Medzi dospelým a dieťaťom
- Konštantnosť identity

Skupinové hranice

Hranice pri organizácii vlastného života

Hranice pri environmentálnych preferenciách

Hranice v názoroch a úsudku

Hranice v rozhodovaní a konaní

Koncepciu hrubých a úzkych hraníc¹ ako meradla osobnosti najlepšie pochopíme, ak sa bližšie pozrieme na rôzne druhy hraníc zobrazených v tabuľke 1, najmä na niektoré extrémne prípady. Človek s veľmi hrubými, plnými hranicami vo všetkých smeroch bude osobnosť s vysokou mierou sústredenosti, osobnosť, ktorá sa ľahko sústreďí na jednu vec a bude ignorovať ostatné. Takýto človek nezažíva synestézie, dokáže úplne oddeliť myšlienky od pocitov, („Nedovolim, aby moje pocity zasahovali do mojich myšlienok“) a je si úplne istý tým, či bdie, spí alebo sníva, nezažíva žiadne prechodné stavy. Takýto človek dokáže presne oddeliť minulosť od prítomnosti a budúcnosti („toto bolo vtedy a toto je teraz“), má veľmi konkrétnu predstavu o vlastnom priestore („toto je môj priestor a toto tvoj“) a má celkom jasnú predstavu o svojej sexuálnej identite („ja som muž, ty si žena, vive la différence“), o skupinovej identite („toto je moja skupina, konáme tak a tak; ostatné skupiny sú úplne iné“) a má tendenciu vidieť svet čiernobiely, v pojmoch my verzus oni, dobro verzus zlo.

Opačným extrémom je človek, ktorý má výhradne tenké hranice, ktorý občas podlieha synestézii a máva tendenciu prežiť množstvo senzoričského materiálu naraz a neraz sa nedokáže sústreďiť na jednu časť vstupnej informácie. Takáto osobnosť vníma myšlienky a pocity ako celok („neviem si predstaviť myšlienku bez pocitu“) a často sa mu stáva, že napoly bdie a napoly spí alebo sa tak hlboko pohrúži do snenia a rozjímania, že občas nerozozná hranice medzi realitou a fantáziou. Má slabší zmysel pre jasnú telesnú hranicu a osobný priestor. Takáto osobnosť si jasne uvedomuje veci z minulosti, no miešajú sa jej s prítomnosťou („som dospelý, no v mnohých veciach som stále dieťa“). Je si vedomá i odchýlok v sexuálnej identite („som muž, no mám v sebe aj viacero ženských črt“). Necíti sa vždy ako pevná súčasť jednej skupiny, občas by radšej patril do viacerých skupín alebo by chcel byť „svetoočanom“. Pri vnímaní alebo posudzovaní sveta uvažuje skôr v odtieňoch šedej, než čiernobielej („ako kedy, v niečom je dobrý a v niečom zasa zlý“, „v každej dobe je to iné“, „závisí to od kultúry, zvláštnych okolností“ a podobne).

Toto sú samozrejme extrémne príklady. Väčšina z nás je niekde uprostred a sme kombináciou tenkých aj pevných hraníc. No tieto dva prípady nám poskytli predstavu o dimenzii osobnosti od veľmi pevnej až po veľmi tenkú, tak ako bola nedávno kvantifikovaná na základe Dotazníka hraníc.

¹ V slovenskom preklade používame označenie „pevné“, prípadne „hrubé“ alebo „silné“ hranice pre *thick boundaries*. Ako „tenké“ hranice prekladáme *thin boundaries*. Poznámka J. H.

Predhodcovia koncepcie hraníc

Nič na tomto svete nie je úplne nové. Koncepcia tenkých a pevných hraníc je istým spôsobom zviazaná s množstvom predchádzajúcich dimenzií a dichotómií. Napríklad William James (1907) rozdelil ľudí na „prísnych empirikov“ a „umiernených racionalistov.“ Kurt Lewin v 30. rokoch minulého storočia graficky znázornil ľudskú myseľ ako množstvo oblastí, ktoré na seba vzájomne pôsobia a sú oddelené dielikmi rôznej hrúbky (Lewin 1936). Freud sa venoval hraniciam iba zriedkavo, hlavne keď hovoril o bariérach voči stimulom alebo o *reitschutz* – ochrannom štíte proti stimulácii. Podľa neho je celé ego pôvodne telesné ego, vychádzajúce z telesného zovňajšku (Freud 1923). Niektorí z jeho nasledovníkov, napríklad Federn (1952) sa venovali hraniciam veľmi podrobne. Existujú psychoanalytické diela, ktoré sa zaoberajú „hranicami ega“ a ktoré rozhodne súvisia s problematikou, o ktorej teraz hovoríme. V psychoanalytickej literatúre sa pevné hranice ega považujú za akýsi ideál a defekty a slabosť hraníc ega vedie k psychóze a iným patologickým stavom (je to úplne iný pohľad na pevné a tenké hranice ako čisto objektívny osobnostný rozmer, ktorým sa zaoberáme my). Francúzsky psychoanalytik Anzieu využíval vo svojej klinickej praxi myšlienku „ega v koži“ (*moi peau*) ako „obal pre ego“ (Anzieu 1987). Aj on má zrejme na mysli hranice.

Psychoanalytici sa väčšinou nesnažili kvantifikovať mieru hraníc. Avšak psychológovia ako Blatt a Ritzler (1974) sa o to pokúsili, využívajúc Rorschachov test. Peter Landis študoval hranice ega detailne a vytvoril niekoľko prepracovaných testov na meranie hraníc ega a medziludských hraníc. (Landis 1970). Všetky tieto merania sa dajú použiť i na meranie tenkých a pevných hraníc. Fischer a Cleveland (1968) extenzívne pracovali s dvoma meraniami, „Bariéra“ a „Penetrácia“, ktoré vychádzali z Rorschachovho testu. „Bariéra“ by mohla teoreticky súvisieť s pevnými hranicami a „Penetrácia“ s tenkými hranicami. No prax potvrdila, že to tak nie je. Merania „Bariéry“ a „Penetrácie“ nie sú protikladné (Fisher & Cleveland 1968) a ani jedno sa nezdá byť v úzkom vzťahu s pevnými a tenkými hranicami (Fisher 1992, nepublikovaný rukopis).

Rokeach (1960) sa vo svojej práci o „otvorenej a uzavretej mysli“ zaoberal aspektom hraníc a rovnako aj Adorno a jeho kolegovia v ich klasickom diele o „autoritárskej osobnosti“ (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson & Sanford 1950). „Uzavretá myseľ“ a „autoritárska osobnosť“ sú rozhodne aspektmi ľudí s veľmi pevnými hranicami.

Pevné a tenké hranice môžu byť relevantné pre rôzne spôsoby organizovania duševného obsahu. Mednick (1962), Spence (1964) a Broadbent (1971) rozlišujú medzi vedomým, logickým, hierarchickým spôsobom konceptuálnej organizácie na jednej strane a nevedomým, konotatívnym, paralelným procesným spôsobom konceptuálnej organizácie na strane druhej. Každý z týchto spôsobov môže slúžiť dôležitým obranným, ale aj adaptačným účelom (Mednick 1962).

Existuje podobný výskum v „kognitívnom štýle“, ktorý je známy ako šírka kategórie (Gardner, Holzman, Klein, Linton & Spence 1959). Môžeme ju merať pomocou testu, v ktorom skúmame, koľko rôznych objektov dokáže jedinec tolerovať tak, že ich dokáže vnímať v jednej kategórii alebo skupine. Aby bolo možné vnímať dve odlišné veci ako patriace do jednej kategórie, konceptuálne hranice medzi nimi musia byť uvoľnené.

Všetky tieto prístupy sa zaoberajú aspektom, ktorý sa neskôr dostal do povedomia ako pevné a tenké hranice (Hartmann 1991; Hartmann, Russ, Oldfield, Sivan & Cooper 1987). Som presvedčený, že pevné a tenké hranice predstavujú veľmi dôležitú a prenikavú dimenziu ľudskej osobnosti. Vytvorili sme dotazník hraníc (BQ), ktorý je zameraný na problematiku všetkých aspektov hraníc. Na jeho základe vznikli stovky štúdií z množstvom zaujímavého materiálu, z ktorého budeme čerpať v nasledujúcich kapitolách.

Dotazník hraníc (BQ)

BQ je 138 bodový dotazník, ktorý sa týka záležitostí súvisiacimi s rôznymi aspektmi hraníc (Hartmann 1989, 1991; Hartmann, Harrison, Bevis, Hurwitz, Holveas & Dawani 1987). Tabuľka 2 poskytuje niekoľko ilustračných bodov, rozdelených do 12 kategórií (Hartmann et al. 1987). Dotazník hraníc doteraz vyplnilo 2000 ľudí z nášho vlastného výskumu, no celkový počet ľudí, ktorí sa podrobili testovaniu i u iných odborníkov (niektorých z nich ešte spomenieme) je minimálne 10 000.

Stupnica hodnotenia každej otázky začína 0 (vôbec nie) a končí 4 (veľmi). Pri bližšie dve tretiny bodov sú formulované tak, aby úplný súhlas (veľmi) predstavoval tenké hranice a zvyšné body sú formulované tak, aby odpoveď „veľmi“ predstavovala pevné hranice. Pri vyhodnocovaní testu sa hodnoty odpovedí „pevných bodov“ prevráti a pripočítajú sa všetky bodované odpovede a vytvorí sa celkové (SumBound) skóre. Pri vzorke 866 respondentov pochádzajúcich z rôznych výskumných zdrojov boli korelácie SumBound s každým zo 138 bodov kladné. Alfa spoľahlivosť testu je

0.925. Všetkých 138 bodov vykazovalo pozitívnu hodnotu prvého základného komponentu a Armorova theta spoľahlivosť (Armor 1973 - 4) je 0.927. Keďže „sklon k súhlasu“, tendencia súhlasiť sa korigovala prevrátením výsledných hodnôt jednej tretiny otázok, jednotne pozitívne zatažovanie potvrdzovalo predpoklad, že existuje jeden (preklenujúci) princíp riadiaci zásadné odpovede respondentov pri všetkých 138 otázkach. BQ je veľmi spoľahlivý pri použití metódy test – retest počas najmenej šiestich mesiacov (r asi .77 pri dvoch vzorkách; Funkhause, Würmle, Comu, and Bahro 2001; Kunzendorf and Mauerer 1988-89).

Aby sa dokázala korelácia medzi 138 otázkami, robili sa prieskumné analýzy faktorov tak, že sa využívali základné komponenty faktorovej extrakcie (Harrison, Hartmann & Bevis 1987, nepublikovaný materiál; Harrison, Hartmann & Bevis 2005 - 2006; Hartmann et al. 1987). Ako kritérium sa použil Cattellov (1966) „scree“ test a jeho následná interpretácia, pomocou ktorého sa trinásť faktorov s 37.3% odchýlkou použilo na rotáciu využitím kritéria metódy Normal Varimax. 13. charakteristické číslo bolo 1. 65. Patríli k nemu body s hodnotami pre daný faktor 0.25 a viac. Prvých 12 rotujúcich faktorov sa dalo ľahko interpretovať; 13. faktor sa interpretovať nedal, jeho 8 bodov vykazovalo menej než 1% celkovej odchýlky. Obsah každého faktoru sumarizujeme v Tabuľke 3 (Harrison et al. 2005 - 2006).

Aby sme si overili stabilitu faktorového riešenia, znovu sme zobrali vzorku BQ 364 študentov a zistili sme takmer identickú faktorovú štruktúru. Faktorové náboje pre túto podskupinu vykazovali rozdiel 0.02 od celkovej skupiny (Harrison et al. 2005-2006). Neskoršie analýzy 500 študentov dosiahli pôvodné výsledky s takmer identickou faktorovou štruktúrou (Zborowski, Hartmann & Newton 2001, osobná komunikácia).

Pre každú z individuálnych kategórií a faktorov môžeme získať skóre určovania hraníc. Najpoužívanejším meradlom je však celkové skóre určovania hraníc s názvom SumBound, v ktorom vysoké hodnoty predstavujú tenké hraníc. Hodnoty prvých 1000 respondentov sa pohybovali v rozpätí 120-454, priemerná hodnota bola 271 ± 50 .

Kto má pevné a kto tenké hranice?

Existuje veľký počet zaujímavých teórií o tom, koho môžeme charakterizovať ako osobnosť s pevnými a koho ako osobnosť s tenkými hranicami.

Napriek tomu, že body dotazníka boli starostlivo zostavované tak, aby neznevýhodňovali žiadne pohlavie, ženy sa častejšie prejavujú ako osobnosti s „tenkými“ hranicami (polovica smerodajnej odchýlky) než muži; a tiež je mierny rozdiel medzi vekovými skupinami: staršie ročníky vykazujú o niečo väčší sklon k „pevným“ hraniciam než mladšie osoby (Harrison et al. 2005-2006; Hartmann et al. 1987; Hartmann 1991). Avšak doposiaľ sa nerobili žiadne dlhodobé výskumy, ktoré by ukázali, ako sa vyvíjajú a menia hranice u jednotlivca v priebehu rokov.

Výrazne tenšie hranice v porovnaní s ostatnými kontrolnými skupinami vykazovali študenti výtvarného umenia (Beal 1989; Hartmann 1991), študenti hudobného odboru a zmiešané skupiny tvorivých ľudí (Beal 1989), osobnosti, ktoré si často vybavujú sny (Hartmann 1991; Hartmann, Elkin and Garg 1991), dospeli s nočnými morami (Hartmann 1991; Levin, Galin and Zywiak 1991; Galvin 1993), adolescenti s nočnými morami (Cowen and Levin 1995), osobnosti s „lucidnými“ snami (Galvin 1993), mužskí modeli a modelky (Ryan, 2000), osoby s neobyčajnými mystickými zážitkami (Krippner, Wickramasekera, Wickramasekera and Winstead 1998) a osoby s diagnózami hraničná porucha osobnosti, schizoidná porucha osobnosti a schizotypová porucha osobnosti (Hartmann 1991). Zaujímavé je, že hoci majú študenti umenia oveľa tenšie hranice než priemer, neplatí to pre renomovaných umelcov, ktorí majú skóre hraníc v normálnom rozsahu (Beal 1989).

Medzi skupiny, ktoré v BQ dotazníku vykazovali výrazne vyššie hodnoty „pevných“ hraníc než priemer, patrili námorní dôstojníci, obchodníci, právnici, pacienti s diagnózou obsedantno-kompulzívna porucha osobnosti, osoby trpiace „alexitiímiou“ (Hartmann 1991) a tiež pacienti z dvoch centier pre poruchy spánku s diagnózou obštrukčné spánkové apnoe (Hartmann 1992).

Typom osobnosti s veľmi pevnými a veľmi tenkými hranicami sme sa už venovali, no väčšina ľudí sa nachádza niekde uprostred alebo je typom so zmiešanými hranicami. Vo svojej práci som sa venoval i opisu jedincov s ľahko definovateľnými zmiešanými hranicami (Hartmann 1991). Na základe dvoch najvýraznejších faktorov BQ (Tabuľka 3) môžeme usúdiť, kto bude mať veľmi tenké hranice pri faktore 1 a pevné pri faktore 2 (Môžeme to nazvať tenké vnútri a pevné vonku alebo tenké jadro s pevnými preferenciami vonkajšieho sveta). Je zaujímavé, že tento vzorec sa vyskytol u skupiny absolventov hudobných odborov. Podobný vzorec sme našli i u niektorých vážne chorých pacientov psychiatrie. Opačná kombinácia (pevné vnútri, tenké navonok alebo pevné jadro s tenkými preferenciami vonkajšieho sveta) sa vyskytla

u absolventov poradenskej psychológie a taktiež u skupiny starších odborníkov, vrátane lekárov, psychologov a učiteľov.

Typ hraníc môže mať vplyv na to, ako sa jedincovi darí v rôznych profesiách a pri plnení rôznych úloh. Keďže sa nášho výskumu zúčastnili mnohí študenti, dokázal som na základe mnohých predchádzajúcich rozhovorov odhadnúť, ako budú pristupovať k testom a vyplňať dotazníky. Zistil som, že jedinci s pevnými hranicami zvyčajne preferujú otázky s viacerými odpoveďami, kým pre jedincov s tenkými hranicami sú takéto otázky, vrátane otázok BQ, frustrujúce. Študenti s tenkými hranicami majú radšej otázky typu áno/nie a vyjadrujú sa aj k otázkam, ktoré neboli položené. Lepšie sa im darí pri otázkach v podobe slohovej práce, kde môžu podrobne vyjadriť svoj názor.

Tabuľka 2. Dotazník hraníc: príklady jednotlivých bodov

Kategória 1: Spánok/Sen/Prebudenie

1. Keď sa ráno zobudím, niekoľko minút si nie som istý, či som naozaj hore.
37. Veľa času trávim snením, fantazírovaním a rojčením.

Kategória 2: Nezvyčajné zážitky

61. Niekedy sa cítim, akoby som sa rozpadal.
100. Mávam zážitky dežja vu (už videného, prežitého)

Kategória 3: Myšlienky/Pocity/Náklady

15. Niekedy neviem, či si niečo myslím alebo to cítim.
74. Viem si celkom dobre predstaviť, že som zvierat alebo aké to je byť zvieratom.

Kategória 4: Detstvo/Adolescencia/Dospelosť

4. Mám veľmi blízko ku svojim pocitom z detstva.
40. Mám jasné plány do budúcnosti. Dokážem presne povedať, čo očakávam od budúcnosti v ďalších rokoch.

Kategória 5: Medziludské vzťahy

53. Keď sa s niekým zapletiem, občas si ho príliš pripustím k telu.
103. Som veľmi otvorený človek.

Kategória 6: Senzitivnosť

6. Veľmi citlivo reagujem na pocity iných ľudí.
42. Som precitlivý na hluk a ostré svetlá.

Kategória 7: Poriadkumilovnosť/Exaktnosť/Precíznosť

19. Na pracovnom stole mám vždy poriadok a veci mám účelne usporiadané.
43. Vzorne si vediem účty a mám prehľad o svojich financiách.

Kategória 8: Hrany/Línie/Oblečenie

32. Mám rád slušné, solidné oblečenie.
44. Mám rád príbehy, ktoré majú jasný začiatok, stred a koniec.

Kategória 9: Názory na deti a ostatných

33. Deti a dospelí majú veľa spoločného. Mali by spolu nažívať bez striktných pravidiel.
56. Myslím, že v dobrom učiteľovi by malo zostať niečo z dieťaťa.

Kategória 10: Organizácie

10. Každý človek by mal mať v organizácii konkrétne miesto a špecifickú úlohu.
58. V dobrom vzťahu je všetko presne definované a objasnené.

Kategória 11: Ľudia/Národy/Skupiny

11. Ľudia rôznych národností sa od seba veľmi nelíšia.
105. Neexistuje presná deliaca čiara medzi bežnými ľuďmi, ľuďmi s problémami a takzvanými psychotikmi alebo tými, ktorí sú pokladaní za bláznov.

Kategória 12: Krása/Pravda

36. Buď vravíš pravdu, alebo klameš; tretia možnosť nie je.
76. Keď sa dostanem do novej situácie, snažím sa presne a rýchlo zistiť, o čo ide a aké sú pravidlá.

(Celý BQ, aj „skrátene“ BQ uvedieme v dodatku.)

Tabuľka 3. Zhrnutie faktorovej analýzy Hraničného dotazníka

(podľa Harrison et al.2005 – 2006)

(Body so skóre 0.25 a viac)

Faktor I-13 Primárny proces v myslení

49 z 51 bodov so skóre 0.25 na tomto rotujúcom faktore je zostavených tak, že súhlas (4) určuje tenké hranice: osobnosť, ktorá má veľa skúseností so splyvaním a/ alebo kolísavou identitou; ktorá má natoľko živú predstavivosť, že ju občas nedokáže oddeliť od reality; ktorá prežíva synestéziu; ktorá občas nevie oddeliť isté veci od seba ani od druhých. Spôľahlivosť Theta (viď Armor 1976) je 0.92.

Faktor II-13 Preferencia explicitných hraníc

36 z 37 bodov tohto faktora je formulovaných tak, že súhlas (4) určuje pevné hranice. Tieto body vyjadrujú preferovanie jasných hraníc, či už ide o národy, mestá, domy, obrazy, príbehy alebo vzťahy. Druhotný dôraz je na poriadkumilovnosti. Theta =.87.

Faktor III-13 Identifikácia s deťmi

19 bodov tohto faktora (18 formulovaných tak, že súhlas (4) určuje pevné hranice) popisuje osobnosť, ktorá sa do určitej miery cíti ako dieťa; stotožňuje sa s deťmi a dobre sa s nimi cíti. Theta =.75.

Faktor IV-13 Krehkosť

13 bodov tohto faktora (12 formulovaných tak, že súhlas (4) určuje tenké hranice) vyjadruje prílišnú zraniteľnosť, problémové a komplikované detstvo a dospievanie, strach z nervového zrútenia a strach z komplikácií pri nadväzovaní medziľudských vzťahov. Theta =.75.

Faktor V-13 Jasnozrivosť

16 bodov tohto faktora (14 formulovaných tak, že súhlas (4) určuje tenké hranice) vyjadruje vieru vo vlastné jasnovidecké schopnosti, osobnosť verí, že vie čítať myšlienky a pocity druhých, má varovné sny a veľmi živé spomienky a predstavivosť. Táto osobnosť má silný zmysel pre vlastnú individualitu od detstva až po starobu. Theta =.70.

Faktor VI-13 Otvorenosť

11 bodov tohto faktora (všetky formulované tak, že súhlas (4) určuje tenké hranice) označuje osobnosť, ktorá je otvorená voči svetu, dôveruje druhým a netají sa svojimi osobnými skúsenosťami. Theta =.70.

Faktor VII-13 Organizované plánovanie

Z 15 bodov tohto faktora je 13 formulovaných tak, že súhlas (4) poukazuje na výkonnú, metodickú osobnosť, ktorá všetko vopred plánuje a o všetkom má prehľad. Theta =.67.

Faktor VIII-13 Viera v neprekonateľné hranice medzi skupinami:

10 z 11 bodov tohto faktora (formulovaných tak, že 4 určuje pevné hranice) označuje osobnosť, ktorá verí v segregáciu medzi skupinami, či už sú to skupiny podľa národnosti, rasy, veku či pohlavia. Theta =.65.

Faktor IX-13 Flexibilita

10 z 12 bodov tohto faktora je formulovaných tak, že súhlas (4) určuje tenké hranice. Tieto body obsahujú niekoľko tém. 3 body vyjadrujú túžbu vytvoriť si vlastný priestor, prácu, život. Niektoré body vyjadrujú presvedčenie, že ľudia sú skôr rovnakí, než odlišní (body 111, 33, 78, 105, 35). Dva body uznávajú samostatnosť vo vzťahu s blízkymi (81, 29) a dva body sa týkajú pochopenia vecí bez analýzy (body 65, 39). Theta =.57

Faktor X-13 Nadmerná zaangažovanosť

5 zo 6 bodov tohto faktora je formulovaných tak, že súhlas (4) určuje tenké hranice. Všetky body sa spájajú s problémami prejsť z jedného stavu do druhého, napríklad zo spánku do bdenia, od počúvania hudby alebo od nejakej hry k bežným stavom vedomia. Theta =.57.

Faktor XI-13 Preferencia jednoduchých geometrických tvarov

Všetkých 5 bodov tohto faktora je formulovaných tak, že súhlas (4) poukazuje na osobnosť, ktorá obľubuje rovné línie a chcela by pracovať ako navigátor alebo inžinier. Theta =.56.

Faktor XII-13 Izolácia afektu

3 z 5 bodov tohto faktora sú formulované tak, že súhlas (4) určuje pevné hranice. Poukazujú na osobnosť, ktorá explicitne verí v oddelenie myslenia od pocitov a kladie racionalitu nad emócie. Theta =.56.

Faktor XIII-13 NEINTERPRETOVATELNÝ

Vzťah BQ dotazníka k iným meraniam osobnosti

Keď sa v roku 1985 BQ dotazník po prvýkrát použil, predstavoval úplne nový aspekt merania osobnosti, úplne odlišný od vtedajších štandardných meraní. Môžeme hovoriť o akomsi náznaku vzťahu medzi BQ dotazníkom a Eysenckovou dimenziou osobnosti, hoci podľa jednej štúdie je určitý vzťah medzi tenkými hranicami a neuroticizmom v malej skupine (Sand a Levin 1996). Ani vzťah k Cloningerovej teórii o troch dimenziách osobnosti nebol jednoznačný (Cloninger 1986, 1987).

No do určitej miery existuje vzťah medzi BQ dotazníkom a škálami MMPI (Hartmann 1991), aj keď žiadna zo škál MMPI sa nezaobrá myšlienkou hraníc. Pri skúmaní 299 subjektov tento vzťah potvrdil teóriu založenú na báze definície hraníc. Skóre SumBound vykazovalo pozitívnu zhodu ($r = 0.32$) s F škálou („atypická odpoveď“), a to dokazovalo, že vzťah je opodstatnený. Subjekty, ktoré mali v dotazníku Hranice osobností tenšie hranice, často informovali a diskutovali o nezvyčajných zážitkoch opisovaných na F škále, napríklad: „Nočné mory mám každých pár dní.“ SumBound ukázal negatívny vzťah ($r = -0.37$) ku K škále, ktorá meria „defenzívnosť“, považovanú za aspekt pevných hraníc. SumBound vykazoval pozitívny vzťah ($r = 0.41$) s Pa (paranoja), na čom nie je nič zvláštne, keďže je dokázané, že Pa u normálnych skupín meria druh senzitivity viac než v skupine s klinickou paranojou. SumBound vykazoval pozitívny vzťah s MF škálou u mužov – potvrdzoval teda názor, že muži, ktorí majú tenké hranice, sú citliví v oblasti medziľudských vzťahov a pozorujú u seba niektoré ženské črty. Aj keď išlo o veľmi významnú koreláciu, všetky $p < .001$, podľa nízkeho čísla tejto korelácie je zrejmé, že BQ meria niečo celkom iné, než tieto individuálne škály MMPI.

Potvrdili sa i významné pozitívne korelácie medzi SumBound na BQ dotazníku a niekoľkými meraniami hypnability a sugestibility (Barrett, 1989; Rader, Kunzendorf a Carrabino 1996) a tiež meraniami kreativity (Levin, Galen & Zywick 1991). Obzvlášť silná korelácia ($r = 0.67$) sa zistila medzi SumBound a Tellegenovou Absorpčnou škálou (Barrett 1989). Tieto vzťahy vychádzali z nášho opisu tenkých hraníc.

Pri použití Rorschachovho testu mali osoby s tenkými hranicami signifikantne vyššie skóre pre hraničné poruchy a signifikantne nižšie pre kvalitu formy (Levin, Gilmartin, and Lantonaro 1998-1999). Niekoľko štúdií poukázalo na vzťah medzi tenkými hranicami a „deficitom hraníc“ (Blatt a Ritzler 1974, no nedokázal sa vzťah s Fisherovými meraniami „Bariéra“ a „Penetrácia“. (Adair, nepublikované; Hartmann 1991).

Podľa nedávnych štúdií existuje i vzťah medzi tenkými hranicami a inými rozmermi osobnosti, vrátane určitých úzkostných foriem. Obzvlášť silný vzťah nachádzame medzi SumBound a meraniami neistej vzťahovej väzby) prostredníctvom Bellových Objektných vzťahov a Inventára testovania reality (Bell, Billington a Becker 1986; Hartmann & Zborowski 2001). Tenké hranice sú taktiež v pozitívnom vzťahu s meraniami stúpajúcej potreby nových vzťahov, najmä u žien (Bevis 1986). Podľa jednej štúdie je tiež vysoká korelácia medzi tenkými hranicami a mierou spoločenskej otvorenosti (Zborowski, Hartmann & Newsome 2001).

Existuje niekoľko štúdií, ktoré dokazujú súvis medzi BQ a Meyers-Briggsovej testom Osobnostná škála (MBTI). Najzávažnejšie zistenie v oboch štúdiách bola pozitívna korelácia (r medzi 0.4 a 0.5) medzi SumBound a „intuíciou“ a len o čosi menšia korelácia s „cítением“ (Erhman and Oxford 1995; Barbuto and Plummer 1998, 2000).

Podľa niekoľkých predbežných štúdií neexistuje vzťah medzi BQ a Normanovým základným Päťfaktorovým modelom štruktúry osobnosti. Avšak Päťfaktorový model sa vyvíja a jeden z nedávnych modelov, ktorý presadzujú Costa a McCrae (1992) uvádza ako jednu z dimenzií „Otvorenosť voči zážitkom“. (Costa, McCrae, Zonderman, Barbano, Lebowitz & Larson 1986). Podľa McCrae (1994) existuje vysoká korelácia ($r = 0.73$) medzi tenkosťou hraníc na BQ (SumBound) a Otvorenosťou voči zážitkom. Snažili sme sa túto prekvapivo vysokú koreláciu ďalej preskúmať. A naozaj, BQ obsahuje minimálne dva body: „Som veľmi otvorený človek“ a „Som veľmi citlivý človek“, čo nepochybne korešponduje s bodmi vo faktore „Otvorenosť voči zážitkom.“ Faktor VI v BQ sme nazvali „otvorenosť“ dávno predtým, než sa zistil vzťah medzi BQ a faktorom Otvorenosť voči zážitkom“. Pojem „otvorenosť“ v BQ predstavuje interpersonálnu otvorenosť, dôveru, nadmerný záujem o iných, a to sa vôbec neobjavuje pri faktore „Otvorenosť voči zážitkom“.

Všetky body faktoru „Otvorenosť voči zážitkom“ prechádzajú detailným overovaním. V týchto bodoch sa nachádza niekoľko aspektov hraníc, no dôraz sa kladie na vhodné alebo pozitívne aspekty tenkých hraníc. Napríklad: „Prahmem po

vedomostiach“, „Baví ma pohrávať sa s teóriami a abstraktnými ideami“ a (s negatívnym skóre): „Nebaví ma špekulovať o povahe vesmíru a životných podmienkach človeka.“ V „Otvorenosti voči zážitkom“ sa nenachádzajú menej atraktívne aspekty tenkých hraníc, akými sú pocit zavalenia údajmi, zraniteľnosť, narastajúca neprispôsobivosť voči okoliu atď. Aj definície „Otvorenosti voči zážitkom“ znejú veľmi pozitívne: „Otvorenosť voči zážitkom (verzus úzkoprsosť) predstavuje veľkosť, hĺbku, originalitu a zložitnosť duševného života jedinca a jeho skúseností.“ (John 1999). Tenké hranice a otvorenosť voči zážitkom majú k sebe nesporne blízko, no podľa môjho názoru pevné hranice verzus tenké predstavujú širší a asi aj užitočnejší spôsob merania, lebo sú čisto objektívne a venujú sa adaptívnym, ale i neadaptívnym prvkom.

Je potrebné zdôrazniť, že SumBound v BQ ukazuje takmer nulovú koreláciu so škálou Sociálnej žiadúcnosti Marlowa – Crowna (Earle 1992). Navyše, ani tenké ani pevné hranice sa nepovažujú za žiaducejšie. No pri pozornom skúmaní odpovedí a pri mnohých rozhovoroch sme nadobudli presvedčenie, že veľký počet ľudí považuje svoj typ štruktúry hraníc za žiaducejší. Ľudia s veľmi pevnými hranicami často označujú iných s podobnými hranicami ako „solídnych“, „spolahlivých“, „vytrvalých“, atď., kým ľudí s tenkými hranicami považujú za „pochabých“, „uletených“, „nespolahlivých.“ Ľudia s veľmi tenkými hranicami podľa BQ hovoria o ľuďoch s pevnými hranicami ako o „nudných“, „prísnych“, „bez fantázie“, kým ľudia s tenkými hranicami sú pre nich „zaujímaví“, „kreatívni“, „novátorskí.“

Z uvedených faktov vyplýva, že myseľ niektorých ľudí je rozdelená na osobitné, presne vymedzené priehradky. Myšlienky sú v jednej, pocity v druhej. Tu je realita, tam zasa fantázia. Tu sú muži, tam sú ženy. Buď spím či bdiem, alebo sa nachádzam niekde medzi tým. Toto je moje územie, tamto tvoje. Dobrí susedia potrebujú dobrý plot. Takto pracuje myseľ ľudí s pevnými hranicami (sú to ľudia, ktorí rozmýšľajú „čiernobieli“). Ľudia s tenkými hranicami sú úplne iní. Miešajú rôzne veci, často im splývajú a často zažívajú stavy niekde uprostred. Ich myšlienky sú citovo podfarbené. Som muž, no mám v sebe i viacero ženských črt. Ľudí s tenkými hranicami považujeme za ľudí „s odtieňmi šedej.“ Chuck, ktorého sme spomínali, je typický „čiernobiely“ človek, kým Heather je človek „s odtieňmi šedej“.

Je teda veľa druhov hraníc a je možné mať v istých smeroch veľmi pevné hranice a v iných veľmi tenké, no to nie je častý prípad. Štúdie vychádzajúce z BQ vykazujú pevnú konzistenciu medzi rôznymi typmi hraníc. Ľudia s vysokým skóre pevných hraníc v jednom z BQ dotazníkov budú mať pravdepodobne vysoké skóre takýchto

hraníc i v iných dotazníkoch. Ľudia, ktorí mali vysoké skóre v bode „Niekedy mám pocit šťastia a inokedy pocit smútku“ budú asi súhlasiť s bodom „Verím, že množstvo celosvetových problémov by sa dalo vyriešiť, ak by si ľudia viac navzájom dôverovali“, ale asi nebudú tvrdiť, že „Dobří susedia potrebujú dobrý plot“ alebo „Každý národ by mať mal jasno v tom, aké má záujmy, kde sú jeho hranice a aké sú záujmy a hranice iných ľudí.“ Inými slovami, vzťahy nie sú náhodné; ľudia s tenkými hranicami v jednom smere budú mať pravdepodobne tenké hranice i v iných smeroch. To výrazne ovplyvňuje spôsob nadväzovania vzájomných vzťahov a chápanie širších spoločenských a medzinárodných vzťahov.

Zmeny v hraniciach: kontinuum siahajúce od bdelosti k snívaniu

AJ KEĎ KAŽDÝ Z NÁS má prevažne pevné alebo prevažne tenké hranice, tieto sa často menia, dokonca i počas bežného dňa. Keď sa sústredíme na aktivitu typickú pre bdelý stav, napríklad na riešenie matematickej úlohy alebo na beh za letiacou loptou pri baseballe, konáme zväčša na základe pevných hraníc. Snažíme sa byť presní, postupovať správne a ničím sa nerozptyľovať. Matematickú úlohu potrebujeme vyriešiť správne, a nie iba odhadom. Musíme presne odhadnúť, kam lopta dopadne, aby sme ju mohli chytiť. Musíme starostlivo oddeliť relevantnú informáciu (signál) od nerelevantnej informácie (šum).

Keď sa prestaneme sústredovať na bežnú aktivitu, neraz dáme priechod voľnejším myšlienkam. Keď zatvoríme oči a necháme myseľ voľne plynúť, oddávame sa rozjímaniu alebo dennému sneniu, a v noci snívame. Počas týchto stavov fungujeme v rámci tenkých hraníc.

Existuje celé kontinuum siahajúce od sústredenej duševnej aktivity v bdelom stave na jednom konci k dennému sneniu a prípadne snívaniu na druhom konci. Na tom konci kontinua, kde je denné snenie a snívanie konáme prevažne na základe tenkých hraníc. Vytvárame v mysli voľné asociácie. Lahko preskakujeme z témy na tému, pričom tieto témy nemusia ani veľmi súvisieť. Využívame mechanizmus, ktorý Freud nazval „kondenzácia“ – kombinovanie niekoľkých vecí z našej pamäti do jedného obrazu. Mne sa napríklad často sníva sen, ktorý sa odohráva v Bostone, z ktorého je zrazu New York. Aj postavy zo sna sa zvyknú často miešať, vytvárame osoby, ktoré sú kombináciou viacerých známych postáv.

Keď konáme v rámci sústredenej bdeleného pólu kontinua, blížime sa viac k ľuďom s pevnými hranicami. Ľudia s veľmi pevnými hranicami trávajú zvyčajne väčšinu svojho času aktivitami typickými pre sústredený bdelý stav. Keď snívame s otvorenými